

FEYZİ'NİN ŞİİR HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Yrd. Doç. Dr. Ali Osman COŞKUN*

İslâm medeniyeti tesiri altında gelişen ve altı yüz yıllık ömrünü tamamlayıp yerini Tanzimat edebiyatına bırakan Divan edebiyatımız, hiç şüphe yok ki, bizim öz malımızdır. Kendine özgü bir sanat anlayışı olan bu edebiyatımız, binlerce şair yetiştirmiştir. Bu şairlerimizin yüzde elliden fazlasının divanı vardır. Bu bakımdan şairlerimizi birinci sınıf, ikinci sınıf hattâ üçüncü sınıf diye ayırmadan hepsine aynı gözle bakıyor ve meydana getirdikleri eserlerden dolayı hürmet duyuyoruz.

Elbette bütün şairlerimiz aynı güçte ve güzellikte şiir söyleyememişlerdir. Fakat, Divan edebiyatının nesirden çok bir nazım edebiyatı olduğu göz önünde bulundurulursa her şairin kendine has bir ifade tarzının olduğu ve orijinalliğinin bulunduğu da bir gerçektir.

Bilindiği gibi Divan şairlerimiz şiirlerinde, özellikle gazellerinde bütün konulara ilgi duydukları halde, en çok üzerinde durdukları unsur, sevgili ve sevgilinin güzellik unsurları olmuştur. Divan şiirinde aşkı esas alan şairlerimiz, âşık-mâşuk-aşk üçgeni üzerinde dururlar. Bu şairlerin bazısı (Necatî, Ahmed Paşa, Baki, Şeyhülislâm Yahya, Nedim vs.) maddî aşkı ön plana alırken bazısı da maddî-manevî (tasavvufî) aşka büyük önem vermişlerdir. Fuzûlî, Nâ'îlî, Şeyh Galip... gibi şairlerimiz bu gruptandırlar.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Divan şairleri nesirden çok nazmı tercih ettiklerinden beş-onbeş beyit arasında değişen gazel tarzında bir veya iki beyitte kendilerinden ve şiirden bahsetmişlerdir. Bir nevi fâhriye beyiti kabul edilen bu beyitlerde Divan şairleri, eserlerinde şiir ve şair hakkın-

(*) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fak. Öğrt. Üyesi.

daki düşüncelerini dile getirmişlerdir.¹ Şairlerin kendi şiirlerini değerlendirmeleri, bir çeşit otokritiktir.

Biz bu yazımızda, XVII. yüzyıl şairlerinden Simkeş-zâde Feyzî'nin Divanı'nda² yer alan şiirle ilgili beyitlerdeki görüşlerini belirtmeye çalışacağız.

Feyzî, şiirinin özelliklerini bazı teşbih ve mecaz kavramlarıyla yahut doğrudan doğruya belirtirken, genellikle «şi'r tabirinin yanında, tîg-i âteş-pâre, şi'r-i ter, eş'âr-ı pâk, sihr-âferin, perver-i şi'r, nükte-i şi'r-i ter, ni-yâm-ı şi'r, edâ-yı şi'r, nisâb-ı şi'r, nikât-ı şi'r, hayâl-i şi'r, süvâr-ı şi'r, arsa-i şi'r, şi'r-i hoş-âyende, eş'âr, şi'r-i rengin, şi'r-i mevzûn... vs.³ gibi söz ve terkiplerini de kullanmaktadır.

Çekilüp Feyzî bugün gûşe-i istignâya
Eyledi dikkat idüp bir yeni dîvân tertib

(G. 15-5)

diyen Feyzî, «herkesin şiirini kulağına küpe etmesini» ister :

Sezâdur gûşa mengûş etse âlem şi'rini Feyzî

Açup gencine-i dil gevher-i nâ-yâbe dest urmuş

(G. 184-5)

Şair, şiirinden bahsederken haklı olarak övünmek ihtiyacını duyar. Onun şiirinden ve şairliğinden söz etmesi ona büyük bir zevk vermekte ve paha biçilemediğinden bahsetmektedir :

Göstermedün nümûnesini yohsa şi'rine

Bâzâr-ı i'tibârda Feyzî bahâ mı yok:

(G. 212-5)

Bilindiği gibi gazel Divan şiirinde bir nazım türüdür. Feyzî bu nazım türünün şiir mânâsında da kullanarak tevriye yapmıştır. Bu konuda bir hayli beyit vardır⁴ :

Nutkumuz tarz-ı gazelde gösterür sihr-i helâl

Lehce-perdâzân-ı eş'âr ile olduk aşinâ.

(G. 7-4)

1. Bu konuda yapılan bazı çalışmalar vardır. Bkz., Mehmed Çavuşoğlu, Necâti Bey Divanı'nın Tahlili, İst., 1971; Harun Tolasa, «Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri», Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı I, İzmir, 1982; M.Nejat Sefercioğlu, Nev'i Divanı'nın Tahlili, Ank., 1990; Cemâl Kurnaz, Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili, Ank., 1987.
2. Ali Osman Coşkun, Feyzî Divanı, (İnceleme-Metin-İndeks) Gazi Üniv. Sos. Bil. Enst. (Basılamış Doktora Tezi) Ank., 1990.
3. Bu konudaki beyitler için bkz., K.V-21, G.4-5, G.5-5, G.8-5, G.41-5, G.89-5, G.114-5, G.136-4, G.176-5, G.196-5, G. 209-4, G.290-5, G.297-4, G.317-5, G.330.5, G.344-5, G.347-5.
4. Diğer beyitler için bkz., K.XV-119, G.36-5, G.59-5, G.107-5, G.228-5, G.243.4, G.261-5, G.353-5.

Kim etmişdür bu gûne bir gazel insâf ey Feyzî
Dil-i sihr-âferînün böyle bir tarz işte bir itdi.

(G.353-5)

Feyzî Divanı'nda şiir ve şairden söz ederken, kendisini gerek devri-
nin gerekse önceki devirlerin şairleriyle mukayese eder ve bu dünyaya
böyle bir şairin nâdir geleceğinden söz eder :

Şimdi gam-ı hâtır gelür kadrin bilürsin yer gelür
Feyzî gibi nâdir gelür bu 'arsaya dâna-yı 'aşk.

(G. 207-5)

Silahdar Hüseyin Paşa'nın medhi için yazdığı kasidesinin dua bölü-
münde, nazımının (şiirinin) kısa olmasından dolayı özür dileyerek, asıl mak-
sadının hemen dua olduğunu belirtir :

Bu nazm-ı muhtasarı lutfun ile tut ma'zûr
Murâd 'arz-ı du'â-yı hulûs-ı imzâdur.

(K. VIII-28)

Yine şair, nazımının her mısrağını bir tığ-i âteş-pâre olarak değerlen-
dirir :

Nazımınun her mısra'ı bir tığ-i âteş-pâredür
Fârisân-ı 'arsa-i eş'âre Feyzî es-salâ.

(G. 9-5)

Bilindiği gibi şiir sevgisiyle olan aşkı anlatmak için kaleme alınır.
Şair bir gazelinde, «sevgilinin aşkından dolayı halinin perişân olduğundan,
deli divane olsa da onun semtinden bir an olsun ayrılmıyacağından, sevgi-
linin ne dâne ve ne de dâm (tuzak) ile tutulamıyan bir hüma kuşu» ol-
duğundan söz ederek; kendisine böyle bir ilhamın kaynağının sevgiliden
geldiğini ve bütün dostları eğer şiir yazmak istiyorlarsa kendisini örnek
almalarını ister :

Dinüz ihvâne kim bu semt-i nazmı bizden öğrensün
Ki zirâ söyleden Feyzî seni ol yâr-ı meh-vesdür.

(G. 104-5)

Tab'ın lügat mânâsı, tabiat, huy, yaratılıştır. Geniş mânâsıyla şairin
doğuştan beraberinde getirdiği sanatçı yaratılışıdır. Şu örneklerde bunu
açıkça görmek mümkündür :

Derünün eylese ma'nîyle perveriş tab'um
Olur hayât bulup rind-i nüktedân kâgaz.

(G. 60-3)

Sahn-ı güftâre salın salsun kemiyet zihnini
Esb-i tab'un Feyziyâ meydânda dil dillenür.

(G. 75-5)

Tekellüm san'atın görmüş gibi üstâd-ı hikmetden
Yine tûtî-i tab'un Feyzi güftârı güzellenmiş.

(G. 173-5)

Gün gibi tab'um bülend olsa 'aceb mi Feyziyâ
Şi'r-i ter perverde etmek herkesün kârı degül.

(G. 239-5)

«Nükte» kavramı için Osmanlıca-Türkçe Lügatta, «herkesin anlayamıyacağı ince mânâ, ince mânâlı, zarif ve şakalı söz» ifadeleri kullanılırken, Kâmûs-ı Türkîde de «zımnen anlaşılan ince ve dakik mânâ» şeklinde tanımlı yapılmaktadır. Şairimizin kullandığı anlamlar da bu çerçevededir.⁵ Bu konu için şu örnekleri verebiliriz :

Himmetüm ta'ne-zen-i zihn-i zâhir olmakda
Nükte-senc-i sühanum gûşe-i istignâda.

(K. XVI-66)

Nükte-perdâz-ı hayâl olmak 'acebdür Feyziyâ
Devr-i hüsnünde o şühun halk olurken lâl-i ruh.

(G. 52-5)

Simkeş-zâde Feyzi'nin üzerinde durduğu hususlardan biri de mânâdır :

Teşne-gân nükte-i ma'nâya dil-i şerbet virür
Âb-ı nâb-ı şi'rime vâsf-ı lebi lezzet virür.

(G. 63-1)

Feyzi idrâk-i kemâl-i ma'ni-i mazmûn iden
Nükte sübhân-ı kelâmun bed-makâlin görmedük.

(G. 229-5)

«Söz»den kasıt şiidir. Kimi beyitlerde «söz»ü şiir mânâsında kullanırken kimi beyitlerde de şiir yerine kelâm, dürre-i kelâm, âb-ı hayât-ı nutk, güher, dür-i güftâr vs. gibi teşbih ve mecazları kullandığı görülür.⁶ Şu örneklere bakalım :

Vâsf itmege gîsu vü ruhın yâr dem-â-dem
Söz bilmede Feyzî gibi ferzâneye muhtâc.

(G. 46-5)

5. Diğer beyitler için bkz., G.14-5, G.39-5, G.257-5, G.355-5.

6. Diğer beyitler için bkz. K.V-6, K, XXI-52, G.1-5, G.29-5, G.327-5.

Gam degül gerdün ger bilmezse kadr-i ârifi
Her sözün bir gün gelür Feyzî ki gevher-bâr olur.
(G. 115-5)

Gam çekme Feyzî bulur elbette bahâsın
Bâzâr-ı fuhûle dür-i güftârı çıkarduk.
(G. 215-5)

Şairimizin üzerinde durduğu önemli konulardan biri de Divan şiirinin İran şiirinin etkisinden tamamen kurtulduğudur. Bu yolda Türk şiirinin büyük üstadlarına divanında nazireler yazmış ve kendine üstad olarak bizim şairlerimizi seçmiştir. Fakat, bir çok Divan şairinde olduğu gibi o da divanında yer yer gerek İran ve gerekse Arap şairleriyle şiirini mukayese ederek onlardan daha üstün olduğunu söylemiştir.⁷ Bu konu için de örnek beyitler verelim :

Bin ma'âni eylerem her lafz içinde ta'biye
Feyz-i Hindûstân bilmez nedür keyfiyyetüm.
(K. V-12)

Lâl ider Tâlibi gûş eylese bir bir beytüm
Eylerem Hâfız u Selmâni heves İrâda.
(K. XVI-65)

Virür netice kıyâs ile semt-i Hassân'a
Olur gibi giderek Feyzî şi'rde üstâd.
(G. (57-5)

Kadr-i sühan-ı pâkimi bilmez felek ammâ
Feyzî hele ben şi'rimi Selmân'a değişmem.
(G. 256-5)

7. Diğer beyitler için bkz., K.X-52, K.XV-133, K.XVI.63-65-67, G.102-5, G.156-5, G.178-5, G.293-7.